

УДК 342.5+342.7

Олена РОМЦІВ

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри теорії права
та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент
olena.i.romtsiv@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-3776-7120

Володимир МИХАНІВ

Національний університет “Львівська політехніка”,
студент другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти
volodymyr.mykhaniv.mpvpr.2024@lpnu.ua
ORCID: 0009-0008-4026-9385

ВПЛИВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ НА КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ГРОМАДЯН ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЇХ ЗАХИСТУ

<http://doi.org/10.23939/law2025.45.202>

© Ромців О., Миханів В., 2025

У статті аналізується вплив війни в Україні, яка триває з 2014 року, на конституційні права громадян та правову систему держави. Збройний конфлікт, особливо після повномасштабного вторгнення росії у 2022 році, призвів до масових порушень прав людини, таких як право на життя, свободу пересування та безпеку.

Міжнародне право та національні конституційні гарантії взаємодіють для забезпечення захисту прав громадян України під час війни. У цьому процесі важливу роль відіграють міжнародні організації та суди, що дає змогу компенсувати обмеженість національних механізмів в умовах воєнного стану та посилює міжнародну відповідальність за злочини проти мирного населення.

Розглянуто стійкість забезпечення цих прав у воєнний час, зокрема через руйнування інфраструктури та втрати серед цивільного населення. Особливу увагу присвячено ролі міжнародних організацій і судових механізмів, таких як Європейський суд з прав людини і Міжнародний Кримінальний Суд, у захисті прав українців та притягнення винних у воєнних злочинах до відповідальності.

Також у статті розглядається обмеження прав, допустимих під час воєнного стану, і підкреслюється важливість співпраці національних та міжнародних правових норм для захисту громадян під час війни.

Війна в Україні продемонструвала потребу адаптації певних конституційних норм до нових реалій. По-перше, національне законодавство мало швидко реагувати на нові

виклики, пов'язані з військовими діями: питання внутрішньо переміщених осіб, забезпечення прав військовослужбовців, а також правосуддя щодо воєнних злочинів.

По-друге, з'явилася потреба удосконалення механізмів захисту прав людини, що постраждали внаслідок війни. Це охоплює прискорення розгляду справ у судах, нові законодавчі ініціативи, спрямовані на відшкодування збитків громадянам, чиє житло та майно були зруйновані через військові дії.

Ключові слова: війна, Конституція, права людини, порушення прав людини.

Постановка проблеми. Проблема, порушена в статті, полягає в тому, як конституційні права громадян України, гарантовані в мирний час, можуть бути ефективно захищені в умовах війни, коли держава стикається з безпрецедентними викликами. Збройний конфлікт, який триває з 2014 року, а особливо його ескалація після 2022 року, призвів до масових порушень прав людини, таких як право на життя, свободу пересування та безпеку. Це створило юридичні та гуманітарні проблеми, оскільки конституційні механізми, розроблені в мирний час, не завжди здатні повноцінно функціонувати під час війни. Водночас держава змушена обмежувати деякі права громадян для забезпечення національної безпеки, що ставить питання про баланс між захистом прав людини та безпекою країни.

Однією з основних проблем є те, чи може Конституція України, ухвалена в мирний час, адекватно захищати права громадян під час воєнного конфлікту. Війна поставила під сумнів можливість повного забезпечення таких фундаментальних прав, як право на життя, недоторканність приватної власності та свобода пересування. Масштабні руйнування інфраструктури, загибель мирного населення та переміщення мільйонів осіб створюють нові виклики для правозахисних механізмів держави.

Також важливою проблемою є обмеженість ресурсів національних правових інституцій, які в умовах війни не завжди можуть ефективно реагувати на порушення прав. Це потребує активної взаємодії з міжнародними організаціями, такими як Європейський суд з прав людини та Міжнародний Кримінальний Суд, які мають ширші можливості для розслідування воєнних злочинів і притягнення до відповідальності винних осіб.

Ще однією ключовою проблемою є потреба узгодження національних законів з міжнародним правом, особливо в контексті воєнних дій. Наприклад, Україна тимчасово відступила від деяких своїх зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини, що є типовою практикою в умовах воєнного стану. Проте це викликає питання про те, як забезпечити мінімальний рівень захисту прав громадян навіть під час обмежень, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки.

Аналіз дослідження проблеми. Питання забезпечення прав людини в умовах війни та ролі міжнародних інституцій в цьому процесі особливо гостро постало в науковій літературі після повномасштабного вторгнення. Наукова спільнота активно обговорює питання реформування правозахисних механізмів в умовах воєнного стану як на національному рівні, так і міжнародному. Зокрема, таким проблемам присвячували свої праці С. Албул, І. Залевська, Г. Удренос, В. Яцковина тощо. Це питання стало предметом і нашого дослідження.

Мета статті. Метою цієї статті є дослідження того, як війна в Україні вплинула на конституційні права громадян та ефективність їх захисту в умовах війни. Проаналізувати, чи здатна Конституція України, ухвалена в мирний час, повноцінно забезпечити захист прав громадян під час дії воєнного стану, а також оцінити роль міжнародних правозахисних механізмів, таких як Європейський суд з прав людини та Міжнародний Кримінальний Суд, у контексті воєнних злочинів та порушень прав людини. Стаття має на меті дослідити взаємодію національного та міжнародного права, а також питання тимчасового обмеження прав громадян під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Війна, що триває в Україні з 2014 року, особливо її ескалація після повномасштабного вторгнення росії в лютому 2022 року, докорінно змінила правове середовище країни. Цей збройний конфлікт став тяжким випробуванням не лише для політичної та економічної систем, але й для дотримання та забезпечення конституційних прав громадян.

Українська Конституція гарантує громадянам такі фундаментальні права, як право на життя, безпеку, свободу пересування, особисту недоторканність та захист приватної власності. Однак в умовах війни забезпечення цих прав значно ускладнилося.

Бойові дії призвели до порушення низки прав людини, що поставило перед державою і міжнародною спільнотою нові виклики. Тисячі загиблих серед мирного населення, масові руйнування житлових будинків, переміщення мільйонів людей всередині країни та за її межами – все це вплинуло на життя громадян і створило серйозні юридичні та гуманітарні проблеми.

У таких умовах постало запитання: чи може Конституція, ухвалена в мирний час, повноцінно захищати права громадян під час війни?

Конституція гарантує широкий спектр прав і свобод, однак війна створює нові виклики, зокрема через потребу захисту національної безпеки, що може вимагати обмеження деяких прав. Водночас фундаментальні права, такі як право на життя, заборона катувань та право на справедливий суд, не можуть бути скасовані навіть в умовах воєнного стану.

Ця ситуація ставить перед державою завдання – знаходити баланс між забезпеченням безпеки та дотриманням прав людини. Війна показала, що національні правові механізми, створені в мирний час, не завжди достатньо гнучкі для ефективного реагування на нові загрози.

Війна висвітлила потребу адаптації конституційних норм до реалій збройного конфлікту. Деякі права можуть бути тимчасово обмежені, як передбачено статтею 64 Конституції України, для забезпечення національної безпеки, але такі обмеження повинні бути пропорційними й обґрунтованими [1]. Це породжує виклики для правової системи: як забезпечити захист прав людини в умовах, коли ресурси держави обмежені, а нагальні потреби стосуються саме захисту від зовнішньої загрози.

Конституція, розроблена в мирний час, за своїм характером не була створена для вирішення складних викликів воєнного конфлікту. Вона повинна була гарантувати захист прав у стабільних умовах. Однак під час війни виникає потреба в розширенні та перегляді правових механізмів, що дало б змогу ефективно реагувати на порушення прав громадян і водночас не порушувати основних принципів демократії та верховенства права.

Ключову роль у цій ситуації відіграють міжнародні організації та правові інституції, такі як Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) та Міжнародний Кримінальний Суд (далі – МКС). Вони забезпечують додаткові механізми для захисту прав людини, коли національні правові системи перевантажені чи не можуть адекватно реагувати на масові порушення, зокрема воєнні злочини та виклики воєнного часу.

Україна подала кілька міждержавних позовів проти росії до ЄСПЛ, зокрема стосовно порушень прав людини в Криму та на Донбасі після російської агресії у 2014 році, а також під час повномасштабного вторгнення у 2022 році.

Українські громадяни активно звертаються до ЄСПЛ зі скаргами проти росії, що стосуються порушення їхніх прав у зв'язку з російською агресією. Тисячі індивідуальних позовів були подані до ЄСПЛ щодо порушень прав людини внаслідок війни. Основні види скарг громадян становлять:

- Руйнування та пошкодження власності. Серед найпоширеніших скарг є руйнування будинків і майна внаслідок військових дій. Громадяни України звертаються до ЄСПЛ з вимогою компенсації за втрати, спричинені обстрілами та ракетними ударами по цивільних об'єктах. Це порушує статтю 1 Протоколу № 1 до Європейської конвенції з прав людини (право на захист власності) [2].
- Незаконні арешти та катування. Багато українців зазнали незаконних затримань та катувань під час окупації територій або після захоплення російськими військовими. Ці дії порушують

статті 3 (заборона тортур) і 5 (право на свободу та особисту недоторканність) Європейської конвенції [3]. ЄСПЛ регулярно розглядає випадки жорстокого поводження з боку російських військових і проросійських сил, зокрема етнічні чистки і переслідування на окупованих територіях.

- Обмеження свободи пересування. Російська окупація Криму та частини Донбасу супроводжується обмеженням свободи пересування. Це стосується як громадян, які не можуть повернутися до своїх домів, так і переслідування українців, що намагалися виїхати на підконтрольні уряду України території. Такі дії порушують статтю 2 Протоколу № 4 (право на свободу пересування) [4].
- Примусове переміщення дітей. Однією з найгостріших проблем є примусове переміщення українських дітей з окупованих територій до росії, що є порушенням статті 8 (право на приватне та сімейне життя). ЄСПЛ підтвердив ці порушення у своїх рішеннях, вказуючи на серйозність цієї практики, яка стосується тисяч дітей.

Зважаючи на масовий характер порушень прав людини, пов'язаних із війною, кількість позовів продовжує зростати. Росія, хоч і була вилучена з Ради Європи у 2022 році, залишається відповідальною за всі порушення, які сталися до цього моменту, коли вона ще була членом Європейської конвенції з прав людини.

ЄСПЛ розглядає ці справи в контексті не лише індивідуальних порушень, а й загальної практики порушення прав людини на окупованих територіях, що може мати широкі юридичні наслідки для Росії на міжнародній арені.

25 червня 2024 року Європейський суд з прав людини виніс рішення у першій міждержавній справі Україна проти росії, що стосувалася порушень прав людини на окупованій території Криму. Це рішення стало важливим прецедентом, оскільки Суд визнав росію відповідальною за систематичні порушення прав людини, зокрема незаконні арешти, катування, політичні переслідування та утиски українців і кримських татар. Серед порушень, визнаних Судом, були обмеження свободи слова, закриття українських та кримськотатарських медіа, а також заборона української мови в школах. ЄСПЛ також встановив, що Росія систематично переслідувала осіб за їхні проукраїнські погляди, створюючи “адміністративну практику” порушення прав, що є особливо важливим юридичним визначенням для майбутніх справ. Хоча росія відмовилася визнавати рішення ЄСПЛ після свого виходу з Ради Європи в 2022 році, Суд наголосив, що вона залишається відповідальною за порушення, що відбулися до того часу. Однак питання про компенсації (задоволення за статтею 41 ЄКПЛ) буде розглядатися окремо у наступному рішенні [5].

Не лише ЄСПЛ. Україна проти росії в Міжнародному Кримінальному Суді є однією з ключових юридичних справ, пов'язаних із війною, що розпочалася у 2014 році та загострилася внаслідок вторгнення росії в лютому 2022 року. Справу було відкрито в березні 2022 року після офіційного звернення 43 країн, які підтримали розслідування МКС. Основна увага зосереджена на воєнних злочинах, злочинах проти людяності та геноциді, скоєних на території України з 2014 року [6].

Одним із головних моментів у цій справі стало видання МКС ордерів на арешт президента росії Володимира Путіна та уповноваженої з прав дітей Марії Львової-Бєлової у березні 2023 року. Їх звинувачують у воєнних злочинах, зокрема незаконній депортації українських дітей з окупованих територій до росії. Це є порушенням міжнародного гуманітарного права, зокрема Римського статуту МКС, що забороняє насильницьке переміщення цивільного населення під час конфлікту [7].

МКС також продовжує розслідувати інші ймовірні злочини, серед них атаки на цивільну інфраструктуру, масові вбивства та інші порушення прав людини. Зокрема, було видано ордери на арешт кількох російських командирів, з-поміж них Сергія Шойгу та Валерія Герасимова, за воєнні злочини, пов'язані з атаками на цивільні об'єкти [8].

Важливо зазначити, що росія не є учасником Римського статуту, що ускладнює виконання ордерів на арешт. Проте судова юрисдикція МКС поширюється на територію України, оскільки Україна визнала його юрисдикцію, що дозволяє проводити розслідування злочинів, скоєних на її

території, незалежно від громадянства злочинців. Ця справа підкреслює важливу роль міжнародних судових механізмів у забезпеченні правосуддя під час війни, особливо коли національні правові системи стикаються з труднощами через масштаби конфлікту та військові дії.

Згідно зі статтею 27 Конституції України, кожен має невід'ємне право на життя, і ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини [1]. Однак під час війни це право зазнало масових порушень. Військові дії, зокрема масовані ракетні удари, артилерійські обстріли та бомбардування, призвели до загибелі та поранень тисяч мирних жителів.

Внаслідок масованого ракетного обстрілу 8 липня 2024 року, який став одним із найбільш руйнівних за кілька місяців війни, російські сили випустили понад 40 ракет по різних містах України, зокрема Києву, Кривому Розі, Дніпру, Кропивницькому та Покровську. Внаслідок атаки загинуло щонайменше 47 осіб, серед яких четверо дітей, і понад 190 осіб отримали поранення [9].

В одній із найтрагічніших подій ракета влучила в дитячу лікарню “Охматдит” у Києві. Лікарня, яка є найбільшою дитячою медичною установою України, зазнала серйозних пошкоджень, зокрема було зруйновано відділення токсикології та інші медичні відділи. Внаслідок атаки загинули двоє дорослих, а десятки дітей і медичних працівників отримали поранення [9].

Це пряме порушення права на життя, закріпленого в Конституції, а також у міжнародних документах, таких як Загальна декларація прав людини, де проголошується, що кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність (ст. 3) [10], та Європейська конвенція про захист прав і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), що наголошує на тому, що нікого не може бути умисно позбавлено життя (ст. 2) [3].

Міжнародні організації активно документують випадки порушення права на життя під час конфлікту. Зібрані дані можуть бути використані для притягнення винних до відповідальності за воєнні злочини.

МКС розслідує воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид, скоєні під час конфлікту в Україні. Основою для цих розслідувань є дані, зібрані місією ООН та національними правоохоронними органами України. Документовані випадки, такі як обстріли цивільних об'єктів, вбивства мирних жителів та напади на лікарні, можуть бути розглянуті в суді для притягнення відповідальних осіб до правосуддя [11].

Зібрані докази можуть бути використані для подальших судових процесів і вироків. Наприклад, напади на цивільні об'єкти, зокрема на лікарню “Охматдит” у Києві 8 липня 2024 року, вже стали об'єктом уваги правозахисних організацій, які вважають ці дії воєнними злочинами [9]. Отже, роль міжнародних організацій у документуванні злочинів під час війни є надзвичайно важливою, оскільки це забезпечує юридичні підстави для подальшого переслідування винних на міжнародному рівні.

Взаємодія міжнародного права та конституційного захисту прав громадян України в умовах збройного конфлікту є складним і багатоаспектним процесом, який покликаний захистити права людини навіть у кризових ситуаціях. В умовах війни в Україні національно-правові механізми стикаються з вимогою узгодження з міжнародними зобов'язаннями у сфері прав людини та гуманітарного права.

Повертаючись до національних механізмів, Конституція України гарантує широкий спектр прав і свобод, навіть у складних умовах війни. Однак стаття 64 Конституції передбачає, що в умовах воєнного стану можуть бути тимчасово обмежені деякі права громадян, крім таких основних прав, як право на життя, заборона катувань, право на справедливий суд тощо [1]. Це дозволяє державі адаптувати правову систему до викликів війни, зберігаючи основні принципи захисту прав людини.

З огляду на активні бойові дії та виклики, які постали перед Україною, держава зобов'язана дотримуватися міжнародних стандартів, з-поміж них Женевські конвенції та Європейська конвенція з прав людини, які накладають додаткові обмеження на обмеження прав під час надзвичайних ситуацій.

Європейська конвенція з прав людини відіграє ключову роль навіть в умовах війни, забезпечуючи мінімальні стандарти захисту прав людини та основних свобод. Хоча Конвенція дозволяє державам робити відступи від окремих її положень у надзвичайних ситуаціях, це має свої обмеження.

Основні принципи дії ЄКПЛ під час війни:

- Відступи повинні бути обґрунтованими і пропорційними. Відповідно до статті 15 ЄКПЛ, держави можуть тимчасово обмежувати деякі права в разі війни або іншої загрози національному існуванню. Проте такі обмеження мають бути пропорційними реальній загрозі та необхідними для забезпечення безпеки і порядку.
- Заборона на відступ від основних прав. Навіть під час війни деякі права є непорушними. Це, зокрема, право на життя (за винятком випадків, коли йдеться про законні військові дії), заборона катувань, рабства та дискримінації. Ці права захищені на найвищому рівні і не підлягають жодним відступам навіть в умовах надзвичайних ситуацій.
- Роль Європейського суду з прав людини. Навіть під час війни громадяни, які вважають, що їхні права були порушені, мають право звертатися до ЄСПЛ. Україна як держава-член Ради Європи продовжує нести відповідальність за виконання своїх зобов'язань за Конвенцією, навіть якщо деякі права тимчасово обмежені.
- Міжнародний нагляд та контроль. Важливо, що рішення про відступ від окремих прав перебуває під наглядом Ради Європи та міжнародних організацій, що допомагає уникнути зловживань з боку держави і забезпечити дотримання прав людини навіть у складних умовах. Всі обмеження мають бути офіційно повідомлені Раді Європи, що дає змогу моніторити ситуацію [3].

Отже, хоча ЄКПЛ дозволяє тимчасово відступати від окремих прав у разі війни, її основні положення залишаються незмінними, а мінімальні стандарти захисту прав людини повинні дотримуватись навіть в умовах збройного конфлікту.

Україна тимчасово відступила від частини своїх зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини у зв'язку із введенням воєнного стану після початку повномасштабного вторгнення росії у 2022 році. Це рішення є частиною міжнародної практики під час надзвичайних ситуацій, зокрема військових конфліктів, що дозволяє державам відступати від деяких прав, передбачених Конвенцією, для захисту національної безпеки та громадського порядку. Наша держава повідомила Генерального секретаря Ради Європи про потребу таких заходів ще в березні 2022 року, що пов'язано з введенням воєнного стану після російської агресії [12].

Це відповідає статті 15 Конвенції, яка дозволяє відступати від зобов'язань під час війни або іншої загрози національному існуванню, за умови, що ці відступи є пропорційними ситуації та не порушують основоположних прав, таких як заборона катувань, рабства та права на життя.

Які права підлягають обмеженню?

У зв'язку з воєнним станом Україна повідомила про можливість обмеження таких прав:

- Свобода зібрань (заборона мирних зборів, демонстрацій).
- Свобода пересування (обмеження пересування як громадян, так і іноземців).
- Право на приватну власність (можливість примусового відчуження майна для потреб держави).
- Право на вибори (обмеження вільного проведення виборів під час воєнного стану).

У квітні 2024 року Україна переглянула й скоротила перелік обмежених прав, що було подано до Ради Європи. Міністр юстиції України Денис Малюська зазначив, що країна не розширює обмеження, а навпаки, зменшує їх, відповідно до міжнародних зобов'язань і поточної ситуації на полі бою [13].

Цей періодичний перегляд є частиною процесу, що розпочався ще у 2015 році, коли росія почала агресію проти України. Після кожного продовження воєнного стану Україна зобов'язана інформувати Раду Європи про будь-які зміни у переліку прав, які можуть бути тимчасово обмежені.

Така практика є звичною під час війни, і багато інших країн також вдавалися до схожих заходів у надзвичайних ситуаціях.

Україна залишається зобов'язаною виконувати норми Конвенції в межах, які не порушуються в умовах війни, і кожен, хто вважає, що його права порушені, може звертатися до Європейського суду з прав людини для захисту своїх прав.

Міжнародне право, зокрема норми міжнародного гуманітарного права та міжнародних договорів, до яких приєдналася Україна, мають важливий вплив на конституційні гарантії під час збройного конфлікту. Наприклад, Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни встановлює стандарти щодо захисту цивільного населення, забороняє напад на цивільні об'єкти та гарантує гуманітарну допомогу.

Конституція України забезпечує верховенство міжнародних договорів над національними законами у випадках колізій (стаття 9 Конституції), що означає, що положення міжнародних прав мають пряме застосування [1].

Отже, міжнародне право та національні конституційні гарантії взаємодіють для забезпечення захисту прав громадян України під час війни. У цьому процесі важливу роль відіграють міжнародні організації та суди, що дає змогу компенсувати обмеженість національних механізмів в умовах воєнного стану та посилює міжнародну відповідальність за злочини проти мирного населення.

Питання, чи може Конституція, ухвалена в мирний час, повноцінно захищати права громадян під час війни, надзвичайно актуальне. В Україні, як і в багатьох інших країнах, Конституція є основним законом, який гарантує права і свободи громадян. Проте війна створює нові виклики, на які конституційні норми, розроблені в мирний час, не завжди здатні відповісти повною мірою.

Під час війни держава стикається з потребою забезпечити баланс між захистом національної безпеки та дотриманням прав людини. Обмеження прав у воєнний час може бути виправдане, якщо це потрібне для захисту держави і громадян від зовнішніх загроз. Проте існує ризик, що обмежене обмеження прав і свобод може призвести до порушення основних принципів правової держави. Україна як демократична держава повинна дотримуватись міжнародних стандартів, таких як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Європейська конвенція з правами людини, які встановлюють межі допустимих обмежень прав у надзвичайних ситуаціях. Наприклад, ЄСПЛ чітко регулює питання обмеження прав під час воєнного стану.

Війна в Україні продемонструвала потребу адаптації певних конституційних норм до нових реалій. По-перше, національне законодавство мало швидко реагувати на нові виклики, пов'язані з військовими діями: питання внутрішньо переміщених осіб, забезпечення прав військовослужбовців, а також правосуддя щодо воєнних злочинів.

По-друге, з'явилася потреба удосконалення механізмів захисту прав людини, що постраждали внаслідок війни. Це прискорення розгляду справ у судах, нові законодавчі ініціативи, спрямовані на відшкодування збитків громадянам, чиє житло та майно були зруйновані через військові дії.

Конституція, прийнята в мирний час, може забезпечити базовий захист прав громадян під час війни, однак для цього потрібна її адаптація та розвиток правозахисних механізмів. Крім того, надзвичайно важливу роль відіграють міжнародні інституції, які допомагають компенсувати недоліки національного законодавства.

Світовий досвід показує, що Конституція, ухвалена в мирний час, часто потребує адаптації до воєнних умов. Однак ключовим принципом є збереження основних прав людини навіть у кризових ситуаціях. У багатьох випадках саме незалежні судді відіграють важливу роль у контролі за діями уряду та військових структур під час війни, забезпечуючи баланс між безпекою та утриманням прав людини. Приклад Ізраїлю показує, що правова система країни під час конфлікту може обмежувати деякі права через надзвичайні обставини, але водночас намагається зберегти базові свободи.

Ізраїль немає формальної Конституції, проте його правова система базується на серії "Основних законів", які покликані захищати права громадян навіть під час війни, хоча існують обмеження, коли держава посилюється на загрози національній безпеці. Наприклад, багато фундамен-

тальних прав можуть бути обмежені в рамках законів, прийнятих під час оголошеного надзвичайного стану, який діє в країні постійно з моменту її заснування [14].

Однак система правосуддя Ізраїлю також дозволяє громадянам оскаржувати урядові рішення в суді, навіть під час воєнних дій. Верховний Суд Ізраїлю не раз втручався для захисту прав людини, навіть якщо це містило перегляд дій військових або уряду, які вважалися непропорційними [15].

Отже, хоча під час війни можуть виникати значні обмеження конституційних прав, Ізраїль намагається балансувати між забезпеченням безпеки і збереженням основних громадянських прав, це доводить, що навіть у надзвичайних умовах можливий певний рівень захисту прав громадян. Ця практика забезпечує певний рівень прозорості та правосуддя, що є важливим для підтримання довіри суспільства до урядових і судових інституцій. Ізраїльський приклад показує, що, попри тривалі військові загрози, можна зберігати демократичні цінності та правовий порядок, не порушуючи базових прав громадян.

Для України, яка наразі також стикається з активною військовою агресією, цей підхід може бути корисним. Попри обмеження, пов'язані з воєнним станом, збереження конституційних гарантій основних прав, таких як право на життя, заборона тортур та право на справедливий суд, є критичним для забезпечення законності і демократичних принципів. Україна має можливість адаптувати свої правові механізми для воєнних умов, спираючись на міжнародний досвід, зокрема Ізраїлю, який демонструє важливість незалежного судового нагляду за діями уряду під час кризових ситуацій.

Висновки. В умовах війни в Україні взаємодія між національними конституційними механізмами та міжнародним правом є вирішальною для забезпечення правового захисту громадян. Конституція України надає базові гарантії прав людини, навіть під час воєнного стану, але міжнародне право значно посилює ці гарантії, долучаючи такі інструменти, як Женевські конвенції та Європейська конвенція з прав людини. Вони забезпечують мінімальні стандарти захисту під час збройних конфліктів, допомагаючи компенсувати недоліки національних механізмів, коли ті зазнають тиску через війну.

Міжнародні організації, такі як Європейський суд з прав людини та Міжнародний Кримінальний Суд, активно працюють над документуванням порушень прав людини, з-поміж них воєнні злочини з боку росії. Це дає змогу забезпечити юридичну відповідальність винних осіб у майбутньому. Зокрема, нещодавні рішення ЄСПЛ, такі як визнання росії відповідальною за систематичні порушення прав у Криму, підкреслюють важливість міжнародних механізмів у захисті прав українських громадян.

Отже, у сучасних умовах війни конституційні права громадян України можуть бути захищені не лише на національному рівні, але й через міжнародні судові інстанції, що підкреслює важливість співпраці національних та міжнародних механізмів правозахисту. Ця синергія є ключовою для забезпечення справедливості та дотримання прав людини навіть під час найскладніших кризових ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: від 28 червня 1996 р. *База даних “Законодавство України” / ВР України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 15.12.2024).
2. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20 березня 1952 р. *База даних “Законодавство України” / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (Дата звернення: 15.12.2024).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 17 липня 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Дата звернення: 15.12.2024).

4. Протокол № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї від 16 вересня 1963 р. *База даних “Законодавство України” / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_059#Text (Дата звернення: 15.12.2024).
5. *Ukraine v. Russia (re Crimea)* від 25 червня 2024 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22002-14347%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-14347%22]}). (Accessed: 15.12.2024).
6. Statement of ICC Prosecutor, Karim A. A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: “I have decided to proceed with opening an investigation.” URL: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-i-have-decided-proceed-opening> (Accessed: 15.12.2024).
7. International Criminal Court issues arrest warrant for putin. URL: <https://minre.gov.ua/en/2023/03/17/international-criminal-court-issues-arrest-warrant-for-putin/> (Accessed: 15.12.2024).
8. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Sergei Kuzhugetovich Shoigu and Valery Vasilyevich Gerasimov. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-sergei-kuzhugetovich-shoigu-and> (Accessed: 15.12.2024).
9. Russia’s July 8 Attack on a Children’s Hospital in Ukraine від 11 липня 2024 р. URL: <https://www.hrw.org/news/2024/07/11/russias-july-8-attack-childrens-hospital-ukraine> (Accessed: 15.12.2024).
10. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. *База даних “Законодавство України” / ВР України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (Дата звернення: 15.12.2024).
11. Monday’s Massive Russian Missile Attack Killed Over 40 in Ukraine, Including Four Children and Medical Staff від 9 липня 2024 р. URL: <https://www.kyivpost.com/post/35533> (Accessed: 15.12.2024).
12. Communication contained in Note verbale No. 31011/32-119-109899 from the Permanent Representation of Ukraine, dated 13 August 2024, registered at the Secretariat General on 20 August 2024 – Or. Engl. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/by-non-member-states-of-the-coe-or-the-europeanunion?module=declarations-by-treaty&numSte=005&codeNature=10&codePays=U> (Accessed: 15.12.2024).
13. Денис Малюська: Україна у квітні не призупинила захист, а якраз навпаки – прибрала застереження щодо обмеження низки прав. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/299431-denis-malyuska-ukraina-v-aprele-ne-priostanovila-zaschitu-a-kak-raz-naoborot-ubrala-ogovorku-ob-ogranichenii-ryada-prav> (Дата звернення: 15.12.2024).
14. 15 The “Constitutional” System of Israel Get access Arrow. URL: <https://academic.oup.com/edited-volume/34274/chapter-abstract/290585309?redirectedFrom=fulltext> (Accessed: 28.09.2024).
15. Approaching Peace: Centering Rights in Israel-Palestine Conflict Resolution. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2021/04/approaching-peace-centering-rights-in-israel-palestine-conflict-resolution?lang=en> (Accessed: 15.12.2024).

REFERENCES

1. ***Konstytutsiia Ukrainy*** [The Constitution of Ukraine]: vid 28 chervnia 1996 r. Baza danyh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed: 15.12.2024). [In Ukrainian].
2. ***Protokol do Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod*** [Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] vid 20 bereznia 1952 r. Baza danyh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (Accessed: 15.12.2024). [In Ukrainian].
3. ***Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) (Ievropeiska konventsiiia z prav liudyny)*** [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (with Protocols) (European Convention on Human Rights)] vid 17 lypnia 1950 r. Baza danyh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Accessed: 15.12.2024). [In Ukrainian].
4. ***Protokol No. 4 do Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod, yakyi harantuie deiaki prava i svobody, ne peredbacheni v Konventsii ta u Pershomu protokoli do nei vid 16 veresnia 1963 r.*** [Protocol No. 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, which guarantees certain rights and freedoms not provided for in the Convention and its First Protocol of September 16, 1963]. Baza danyh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_059#Text (Accessed: 15.12.2024). [In Ukrainian].

5. **Ukraine v. Russia (re Crimea) vid 25 chervnia 2024 r.** Retrieved from: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22002-14347%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-14347%22]}) [(Accessed: 15.12.2024). [In Ukrainian].
6. **Statement of ICC Prosecutor, Karim A. A. Khan QC, on the Situation in Ukraine: “I have decided to proceed with opening an investigation.”** Retrieved from: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-qc-situation-ukraine-i-have-decided-proceed-opening> (Accessed: 15.12.2024). [In Ukrainian].
7. **International Criminal Court issues arrest warrant for putin.** Retrieved from: <https://minre.gov.ua/en/2023/03/17/international-criminal-court-issues-arrest-warrant-for-putin/> (Accessed: 15.12.2024). [In Ukrainian].
8. **Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Sergei Kuzhugetovich Shoigu and Valery Vasilyevich Gerasimov.** URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-sergei-kuzhugetovich-shoigu-and> (Accessed: 15.12.2024). [In Ukrainian].
9. **Russias July 8 Attack on a Childrens Hospital in Ukraine vid 11 lypnia 2024 r.** Retrieved from: <https://www.hrw.org/news/2024/07/11/russias-july-8-attack-childrens-hospital-ukraine> (Accessed: 15.12.2024). [In Ukrainian].
10. **Zahalna deklaratsiia prav liudyny vid 10 hrudnia 1948 r.** Baza danyh “Zakonodavstvo Ukrainy” / VR Ukrainy. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (Accessed: 15.12.2024). [In Ukrainian].
11. **Mondays Massive Russian Missile Attack Killed Over 40 in Ukraine, Including Four Children and Medical Staff vid 9 lypnia 2024 r.** Retrieved from: <https://www.kyivpost.com/post/35533> (Accessed: 15.12.2024) [In Ukrainian].
12. **Communication contained in Note verbale No. 31011/32-119-109899 from the Permanent Representation of Ukraine**, dated 13 August 2024, registered at the Secretariat General on 20 August 2024 – Or. Engl. Retrieved from: <https://www.coe.int/en/web/conventions/by-non-member-states-of-the-coe-or-the-europeanunion?module=declarations-by-treaty&numSte=005&codeNature=10&codePays=U> (Accessed: 15.12.2024). [In Ukrainian].
13. Denys Maliuska: **Ukraina u kvitni ne pryzupynyla zakhyst, a yakraz navpaky – prybrala zasterezhennia shchodo obmezhenia nyzky prav.** [In April, Ukraine did not suspend protection, but rather removed reservations about restricting a number of rights] Sudovo-yurydychna hazeta. Retrieved from: <https://sud.ua/uk/news/publication/299431-denis-malyuska-ukraina-v-aprele-ne-priostanovila-zaschitu-a-kak-raz-naoborot-ubrala-ogovorku-ob-ogranichenii-ryada-prav> (Accessed: 15.12.2024). [In Ukrainian].
14. **The “Constitutional” System of Israel Get access Arrow.** Retrieved from: <https://academic.oup.com/edited-volume/34274/chapter-abstract/290585309?redirectedFrom=fulltext> (Accessed: 28.09.2024). [In Ukrainian].
15. **Approaching Peace: Centering Rights in Israel-Palestine Conflict Resolution.** Retrieved from: <https://carnegieendowment.org/research/2021/04/approaching-peace-centering-rights-in-israel-palestine-conflict-resolution?lang=en> (Accessed: 15.12.2024). [In Ukrainian].

Дата надходження статті: 18.01.2025 р.

Olena ROMTSIV

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Associate Professor of the Theory of Law
and Constitutionalism Department,
Ph.D. in Law, Associate Professor
olena.i.romtsiv@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-3776-7120

Volodymyr MYKHANIV

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
student of the second (master's)
level of higher education
ORCID: 0009-0008-4026-9385

**THE IMPACT OF THE WAR IN UKRAINE
ON THE CONSTITUTIONAL RIGHTS OF CITIZENS
AND INTERNATIONAL MECHANISMS FOR THEIR PROTECTION**

The article analyses the impact of the war in Ukraine, which has been ongoing since 2014, on the constitutional rights of citizens and the legal system of the state. The armed conflict, especially after Russia's full-scale invasion in 2022, has led to massive violations of human rights, such as the right to life, freedom of movement and security.

International law and national constitutional guarantees interact to ensure the protection of the rights of Ukrainian citizens in time of war. In this process, international organisations and courts play an important role, which allows compensating for the limitations of national mechanisms under martial law and enhances international responsibility for crimes against civilians.

The author examines the sustainability of ensuring these rights in wartime, in particular due to the destruction of infrastructure and civilian casualties. Particular attention is paid to the role of international organisations and judicial mechanisms, such as the European Court of Human Rights and the International Criminal Court, in protecting the rights of Ukrainians and bringing perpetrators of war crimes to justice.

The article also examines the limitations of rights permissible under martial law and emphasises the importance of cooperation between national and international legal norms to protect citizens in time of war.

The war in Ukraine has demonstrated the need to adapt certain constitutional provisions to new realities. Firstly, national legislation had to respond quickly to new challenges associated with military operations: the issue of internally displaced persons, ensuring the rights of military personnel, and justice for war crimes.

Secondly, there is a need to improve the mechanisms for protecting human rights of those affected by the war. This includes speeding up court proceedings and new legislative initiatives aimed at compensating citizens whose homes and property were destroyed by the hostilities.

Keywords: war, constitution, human rights, human rights violations.